

*На шлях я вийшла ранньою весною
І тихий спів несмілий заспівала,
А хто стрічався на шляху зо мною,
Того я щирим серденьком вітала...*

Леся Українка

УДК 023
ББК 78.381.2
Я—11

Підготувала: С. П. Юрчик, провідний методист
науково-методичного відділу ТОУНБ

Редактор: О. М. Раскіна

Комп'ютерний
набір: С. П. Юрчик, провідний методист
науково-методичного відділу ТОУНБ

Комп'ютерна
верстка: В. І. Раківський, завідувач відділу
автоматизації бібліотечних процесів ТОУНБ

Відповідальний
за випуск: В. І. Вітенко, директор ТОУНБ

Я11 «Я в серці маю те, що не вмирає» : До 140-річчя від дня народження Лесі Українки : метод.-бібліогр. поради / Терноп. обл. універс. наук. б-ка, наук.-метод. від. ; підгот. С. П. Юрчик ; ред. О. М. Раскіна. — Т., 2011. — 28 с.

Методично-бібліографічні рекомендації, розраховані на бібліотечних працівників ЦБС області. Видання також може бути корисним широкому колу читачів.

УДК 023
ББК 78.381.2

*Її мужність, пристрасність борця, її стійкість,
її непохитність у біді, — властивості, які вирізняють
не лише поезію, а й життя великої Лесі Українки.*

Микола Бажан

Леся Українка була наділена потужними та стійкими громадянськими почуттями, високим благородним обов'язком, вірно служила людям, віддаючи свої сили, знання, енергію, талант у боротьбі за їхнє щастя. Обравши зброєю художнє слово, будучи цілеспрямованою натурою в житті й творчості, поетеса стала істинною дочкою Прометея, що залишилася до останніх днів свого життя незламною у виборюванні ліпшої долі для рідної Батьківщини України.

Талант її проявився в найрізноманітніших сферах літературної праці — вона була поетом, драматургом, прозаїком, літературним критиком, публіцистом, перекладачем і фольклористом.

Верховна Рада України ухвалила постанову «Про відзначення 140-річчя з дня народження видатної української поетеси, громадського діяча Лесі Українки (Лариси Петрівни Косач-Квітки)».

Готуючись до відзначення 25 лютого 2011 року ювілею геніальної дочки українського народу, бібліотеки повинні широко розгорнути популяризацію її творчої спадщини. Основну увагу слід зосередити на розкритті того нового, що внесла Леся Українка у розвиток вітчизняної естетичної думки, вказати на теми, ідеї, образи та жанри, якими вона збагатила українську літературу. Варто також зупинитися на перекладацькій діяльності письменниці, яка особливо великого значення надавала перекладам кращих творів світової літератури рідною мовою. Для цього необхідно використати такі форми роботи: книжкову виставку, тематичну полицю, відкритий перегляд літератури.

Уся робота в даному напрямку повинна проводитися спільно з товариством «Просвіта», школами, громадськістю району, села чи міста, культурно-освітніми закладами.

У ювілейні дні необхідно стежити за матеріалами, що друкуються в періодичних виданнях, важливо відобразити їх у довідково-бібліографічному апараті бібліотеки, а також використовувати в повсякденній роботі.

Застосування сучасних інформаційно-комунікаційних технологій дозволяє впроваджувати в книгозбірнях нову форму виставкового експонування документів — віртуальну виставку. Рекомендуємо створити персональну віртуальну виставку на тему «Леся Українка — співець мужності і боротьби», її структуру можна побудувати таким чином: бібліографічна довідка про особу, бібліографія, а саме: перелік авторських робіт, видань про діячку (книги, окремі розділи книг, статті із журнальних та газетних видань, посилання на інтернет-ресурси). Бажано, щоб до більшості представлених на виставці документів додавався ілюстративний ряд — обкладинки й титульні сторінки видань, що покращують сприйняття виставки користувачами.

Важлива роль відводиться масовій роботі, зокрема таким ефективним формам, як літературний вечір, година та подорож, цикл вечорів поезії, декада, місячник вшанування творчості письменниці, тематичний огляд. Потрібно активізувати роботу літературно-мистецьких віталень, літературних клубів, любительських об'єднань.

При проведенні цих заходів у бібліотеках варто звернути увагу на розкриття таких важливих тем:

- *«Тут зійшла зоря її таланту»;*
- *«Леся Українка у пошуках жіночого щастя»;*
- *«Історичні погляди Лесі Українки»;*
- *«Традиції української класики у творчості Лесі Українки»;*
- *«Леся Українка і музика»;*
- *«Леся Українка і театр»;*
- *«Крим у житті й творчості Лесі Українки»;*
- *«Леся Українка на рівні світової драматургії»;*
- *«Традиції української класики у творчості Лесі Українки»;*
- *«Леся Українка та світова культура»;*
- *«Борця та співця в собі ти поєднала»;*
- *«Слова живі, мов зернини»;*
- *«Питання про релігійні моменти у світогляді Лесі Українки»;*

- *«Колиска моїх мрій»;*
- *«Леся Українка та родина Косачів в екслібрисі»;*
- *«Незбагненна велич Лесі Українки в дослідженнях і критиці».*

Читачів зацікавлять також теми, які висвітлюють діяльність Лесі Українки в різних літературних жанрах:

- *«Леся Українка — літературний критик»;*
- *«Леся Українка — лірик»;*
- *«Леся Українка — драматург».*

Радимо звернути увагу на теми, що стосуються окремих творів поетеси, зокрема:

- *«Трагедія рідного краю в драмі Лесі Українки «Бояриня»;*
- *«Ідея гармонії людини й природи за драмою «Бояриня»;*
- *«Поетична драма-феєрія «Лісова пісня»;*
- *«Філософський мотив сенсу людського життя в драмі-феєрії «Лісова пісня» Лесі Українки»;*
- *«Образ поета-подвижника у поемі Лесі Українки «Давня казка»;*
- *«Поема «Давня казка» як поетичний маніфест Лесі Українки».*

Пропонуємо провести літературний вечір на тему *«Лісова пісня» — шедевр Лесі Українки*. Цей твір — прекрасна казка про любов і зраду, силу лісову та водяну. Вона приваблює людей глибоким філософським змістом, заклик до гармонії буття, миру з власною душею. А для науковців-фольклористів, народознавців є цілою лабораторією пізнання народної поезії та міфології.

Тому *«Лісову пісню»* не можна ні читати, ні осмислювати похапцем, бо десь на узбіччі залишаться непоміченими справжні золоті розсипи. Хочеться, щоб цей твір не лише збагатив кожного духовно, а й спонукав замислитися над людськими цінностями й своїм життям.

Слід відзначити, що жанрові різновиди цього твору помножились. Адже тепер це не тільки драма, але й балет, опера, кінофільм. Звідси випливають великі можливості для бібліотек з комплексної популяризації цієї драматичної поеми.

Епіграфом до вечора можна взяти слова з цього ж твору:

*«Ні! Я жива! Я буду вічно жити!
Я в серці маю те, що не вмирає».*

Рекомендований план проведення:

1. Вступне слово ведучого.
2. Художня частина (рекомендуємо поставити уривок драми-феєрії «Лісова пісня»).
3. Виступи (можна будувати на розповідях, супроводжуючи демонструванням ілюстрацій, фотографій, кінофільму «Лісова пісня»):
 - «Лісова пісня» — шедевр поетичної творчості Лесі Українки»;
 - «Про назву твору «Лісова пісня» та імена її персонажів»;
 - «Позатекстова міфологічна символіка «Лісової пісні»;
 - «Форми художнього часу в «Лісовій пісні» Лесі Українки»;
 - «Сценічне життя драматичної поеми»;
 - «Лісова пісня» в музиці та кіно».
4. Запитання:
 - а) до літературознавців:
 1. У чому виявилось новаторство драматургії Лесі Українки?
 2. Чому Леся Українка звернулася саме до такого жанру?
 3. Які особливі ознаки поетичної драми?
 4. Чому твір має таку назву?
 5. Що було стимулом для написання «Лісової пісні»?
 6. Які творчі джерела «Лісової пісні»?
 7. Як ви розумієте визначення жанру «Лісової пісні» як драми-феєрії?
 - б) до читачів-аналітиків:
 1. Чим захопив вас твір?
 2. Яка основна лінія сюжету?
 3. Які проблеми порушує Леся Українка в п'єсі?
 4. Що спільного та відмінного в п'єсах «Бояриня» і «Лісова пісня»?
 5. Проблема боротьби за вільне, творче, духовно багате життя в драмі «Лісова пісня»?
 6. Як розкривається проблема духовного та матеріального в драмі-феєрії «Лісова пісня»?
 7. Проблема щастя в драмі «Лісова пісня»?
 8. Як ви розумієте слова Мавки: «Не зневажай душі своєї цвіту...»?
 9. Назвіть фольклорні образи драми-феєрії?
5. Заключне слово ведучого.

В історії української літератури тендітна постать Лесі Українки зайняла провідне місце. Її поезія вражає глибиною думки, змістовною наповненістю й силою звучання. Рекомендуємо провести цикл вечорів поезії на такі теми:

1. Пейзажна лірика:

- *«Образи-картини в пейзажній ліриці Лесі Українки»;*
- *«Поетичний світ природи у віршах Лесі Українки»;*
- *«Краса рідної природи в ліричних творах Лесі Українки».*

2. Інтимна лірика:

- *«Все, все покинуть, до тебе полинуть...»;*
- *«Уста говорять: «Він навіки згинув!»;*
- *«Те, що не вмирає». Леся Українка та Сергій Мержинський»;*
- *«Твої листи завжди пахнуть зов'ялими трояндами...».*

3. Громадсько-політична лірика Лесі Українки:

- *«Роль поета й поезії в житті й суспільстві» (за поезією Лесі Українки);*
- *«Я б не лишила тебе в самотині, країно моя!» (за поезією Лесі Українки «Співець»);*
- *«Мотиви визвольної боротьби в поезіях Лесі Українки».*

Рекомендуємо провести диспут *«Леся Українка в колі українських поетів»*, під час якого можна розкрити взаємозв'язок творчості поетеси з Михайлом Грушевським, Михайлом Драгомановим, Миколою Лисенком, Іваном Франком, Павлом Грабовським та Олександром Олесем.

Теми для обговорення:

1. *«Вплив Михайла Драгоманова на формування суспільно-політичних поглядів поетеси»;*
2. *«Розуміння феномену природи у творчості Лесі Українки та Олександра Олеся»;*
3. *«Творчий місточок: Михайло Грушевський і Леся Українка»;*
4. *«Сторінки творчих взаємин Івана Франка та Лесі Українки»;*
5. *«Духовна спадкоємниця Миколи Лисенка».*

Упровадження сучасних комп'ютерних технологій дає змогу використовувати інноваційні форми роботи. Пропонуємо провести на базах центральних бібліотек інтернет-конференцію на тему *«Образ Лесі Українки в художній літературі»*. Учасниками заходу можуть бути: студенти, викладачі вищих навчальних закладів,

учителі загальноосвітніх шкіл, а також працівники бібліотек інших ЦБС.

Рекомендовані питання:

1. У чому, на вашу думку, полягає творчий подвиг Лесі Українки?
2. Соціально-політичні та естетичні погляди поетеси?
3. Окресліть тематику творчості Лесі Українки?
4. Поетичний образ України в поезії Лесі Українки?
5. Як трактує Леся Українка роль і призначення поета та поетичного слова?
6. У чому краса мистецького слова поетеси?
7. Чим співзвучна поезія Лесі Українки нашій сучасності?
8. Сценічне життя творів Лесі Українки?
9. Дайте рецензію на одну з поетичних збірок поетеси?

Вікторина на тему «Леся Українка»

1. Яке справжнє ім'я Лесі Українки?
 - а) *Марія Олександрівна Вілінська;*
 - б) *Ольга Петрівна Драгоманова;*
 - в) *Лариса Петрівна Косач;*
 - г) *Людмила Олексіївна Василевська.*
2. Коли й де народилася Леся Українка?
 - а) *27 листопада 1863 року, м. Гура-Гумора на Буковині;*
 - б) *25 лютого 1871 року, м. Звягель (нині — Новоград-Волинський);*
 - в) *18 квітня 1860 року, м. Миколаїв нинішньої Львівської області.*
3. Де закінчила школу Леся Українка?
 - а) *Вона не вчилася в школі;* б) *у Колодяжному;*
 - в) *у Луцьку;* г) *у Києві.*
4. Під яким псевдонімом увійшла в історію української літератури мати Лесі Українки?
 - а) *Маруся Чурай;* б) *Марко Вовчок;*
 - в) *Уляна Кравченко;* г) *Олена Пчілка.*
5. Хто справив найбільший вплив на формування світогляду Лесі Українки?
 - а) *Т. Г. Шевченко;* б) *М. П. Драгоманов;*
 - в) *І. Я. Франко;* г) *М. С. Грушевський.*

6. Як називався перший вірш Лесі Українки?
 а) *«До мого фортепіанну»*; б) *«Красо України, Подолля...»*;
 в) *«Надія»*; г) *«Contra spem spero!»*.
7. У якому часописі публікувалися ранні вірші «Конвалія», «Сафо», підписані псевдонімом Леся Українка?
 а) *«Світ»*; б) *«Зоря»*;
 в) *«Невольницькі пісні»*; г) *«Рада»*.
8. У якій сфері літературної діяльності найяскравіше проявився творчий геній Лесі Українки?
 а) *Публіцистиці*; б) *ліриці*;
 в) *літературознавстві*; г) *драматургії*.
9. Який період історії України осмислює Леся Українка в поемі «Бояриня»?
 а) *Київської Русі*; б) *Великого князівства Литовського*;
 в) *Руїни*; г) *революції 1848 року*.
10. Назвіть жанр «Лісової пісні»?
 а) *Драматична поема*; б) *драма*;
 в) *драма-феєрія*; г) *комедія*.
11. Яку зброю мала Леся Українка в поезії «Слово, чому ти не твердая криця...»?
*«Месники дужі приймуть мою зброю,
 Кинуться з нею одважно до бою...»*
 а) *Кинджал Нестора Гамбарашвілі*;
 б) *шаблю гетьмана Мазепи*;
 в) *просвіту народу*;
 г) *художнє слово*.
12. Дим якого міста навів Лесі Українці образ «чужини» в поезії «Дим»?
 а) *Софії*; б) *Генуї*;
 в) *Каїру*; г) *Сурамі*.
13. Де лікувалася Леся Українка впродовж 1909—1913 рр.?
 а) *У Трускавці*; б) *у Криму*;
 в) *у Єгипті*; г) *у Болгарії*.
14. Хто виголошував промови на похороні Лесі Українки?
 а) *І. Франко, М. Лисенко, Дніпрова Чайка*;
 б) *М. Коцюбинський, А. Кримський, О. Кобилянська*;
 в) *М. Грушевський, М. Старицький, Н. Гамбарашвілі*;
 г) *не було промов*.

Подаємо адреси сайтів, на яких можна знайти відомості про життєвий і творчий шлях видатної української поетеси Лесі Українки:

uk.wikipedia.org/wiki/

www.l-ukrainka.name/uk

www.abc-people.com/data/lesya-u/bio1

www.ukrlit.vn.ua/biography/ukrainka

www.ukrtvory.com.ua/ukrai

www.biblos.org.ua/av/LesaUkrainka

www.referaty.com.ua/ukr/details

www.myslenedrevo.com.ua/studies/lesja

www.c-cafe.ru/days/bio

www.peoples.ru/art/literature/poetry/contemporary/ukrainka
та ін.

Історія одного кохання...

(сценарій літературного вечора)

Дійові особи:

Бібліотекар

Ведучий I

Ведучий II

Леся

Сергій

Дія відбувається в читальному залі бібліотеки. Учасники розташовуються за 2-ма столами, застеленими вишитими рушниками, на яких стоять квіти й портрет Лесі Українки. Оформлено книжкову виставку на тему «*Кохання з ароматом троянд*».

Епіграф до виставки
*«Твої листи завжди пахнуть зов'язлими трояндами,
ти, мій бідний, зів'язлий квіте!»*

Бібліотекар: Одинокю почуваеть себе людина в життєвій метушні без кохання. Адже кохання — це завжди сподівання на краще, опозиція до небуття, вічний визначник людських вчинків. Саме від любові — усі без винятку революції, включно з оксамитовими й помаранчевими, весь технічний і соціальний прогрес, саме звідти красиві обличчя середньовічних дам, пластичні жести античних скульптур...

Для письменників кохання — наче світло в кінці тунелю: без нього життя перетворюється на темряву, бруд та вічні пошуки себе. Тому творчість будь-якого поета чи прозаїка — це, передусім, історія його кохання, зрад, інтриг і пристрастей. Такі історії не схожі між собою, кожна має свою родзинку та особливе значення, і в тому, мабуть, головна принада любові.

Ведучий I: Кохання, що пройшло через усе її життя, Леся зустріла біля моря — моря, котре так зачаровувало її. Воно могло бути лагідним і грізним, тихим і бурхливим — але завжди таїло в собі таємницю, розгадка якої дорівнювала розгадці таємниці життя. Вона любила дивитися як сонце великою краплею падало у хвилі, як вогнисте світило велично сходило над обрієм, опромінюючи яскравим світлом і землю, і море, і серце... І безмежне море, що дарувало відчуття дотику до вічності, подарувало їй надію на зцілення, на палке кохання...

Ведучий II: Її обранця звали Сергій. Сергій Костянтинович Мержинський. Вони познайомилися в липні 1897 року в Криму. Він на ту пору жив у Ялті — у тій частині міста, «де багато пилуки і не видно моря». Імовірно, що серце дівчини забилося частіше, коли вона побачила Сергія. Він був наче омріяний з дитинства лицар, одухотворений і прекрасний, революціонер, надзвичайна людина. І скільки б разів дівчина не повторювала собі: «Спи, моє серце!» — було вже запізно. У її житті назавжди оселилося велике кохання, якому Леся не могла й не хотіла опиратися. І вона обрала його сама.

Ведучий I: Мержинський служив у Державному контролі на залізниці, але серце його належало світові волелюбних ідей. Його життя було наповнене таємницями — конспірації вимагала соціал-демократична діяльність. Над ним таємниче мерехтів ореол героя. (Хоча деякі сучасники стверджували, що він був ординарною людиною, нічим особливим не вирізнявся, і Лесина яскрава особистість робила його поряд з нею геть «невидимим»...)

Ведучий II: Разом із Сергієм вони здійснили подорож із Ялти в Алупку, Сімеїз, на скалу Іфігенію... Яскраві враження від природи Південного Криму — східна екзотика парку Мелласа, вселенське каміння Мердвена — зблизили молодих людей, спілкування приносило насолоду й втіху:

Ведучий I: Мержинський був освіченою людиною, цікавим співрозмовником. Він був лагідної вдачі, але... Чому саме такій людині віддала перевагу дівчина, яка начебто повинна була шукати «сильного плеча» впевненого у собі чоловіка? Адже Мержинський сам дуже часто потребував підтримки: романтик, мрійник, у ньому геть був відсутній будь-який практицизм, він здавався далеким від реального життя й дуже болісно переживав негаразди, котрі випадали на його долю. Відчуття самотності переслідувало його — «будь нещасливим і будеш самотнім».

Ведучий II: Зрозуміти й пояснити, за що кохаєш, неможливо. Коли любиш, навіть вади в очах закоханої жінки перетворюються в чесноти. І не бажаєш прийняти реальність — образ коханого ідеалізується, і ти летиш назустріч долі, не дивлячись перед собою, навіть якщо під ногами прірва... Кохаєш попри все. Невимовна туга звучить у цей час у її поезії:

*Леся: Все, все покинуть, до тебе полинуть,
Мій ти єдиний, мій зламаный квіте!
Все, все покинуть, з тобою загинуть,
То було б щастя, мій згублений світе!
Стать над тобою і кликнуть до бою
Злюю мару, що тебе забирає,
Взять тебе в бою чи вмерти з тобою,
З нами хай щастя і горе вмирає.*

Ведучий І: А перепони були — здавалося, непереборні. І головна (гірка, болюча!) — Сергій кохав іншу жінку. І Леся знала про це. Вона була для Мержинського лише другом («друг моїх ідей» — так він її називає), вони стали близькі духовно, їх зв'язували теплі та довірливі стосунки, але... Затаєно чекала дівчина хоч би якогось прояву, котрий би можна було розцінити як кохання. А, може, для неї було найважливішим знати, що він є, він живе на цій самій землі, що й вона сама, і думки, і помисли їхні так схожі... Вони дивляться в один і той же бік. «Це нічого, що ти не обнімав мене ніколи. Це нічого, що між нами не було і спогаду про поцілунки, о, я прийду до тебе з найщільніших обіймів, від найсолодших поцілунків! Тільки з тобою я не сама... тільки ти вмієш рятувати мене від самої себе». Чи можна вірити цим словам закоханої жінки? Адже в кожному з них — окрім любові, відчай... і надія «без надії».

Леся: *Я не кохаю тебе і не прагну дружиною стати:*

Твої поцілунки, обійми і в мріях не сняться мені.

В мислях ніколи коханим тебе не одважусь назвати:

Я часто питаю себе: чи кохаю? — Одказую: «Ні»:

*Тільки ж як сяду край тебе, серденько, мов птиця, заб'ється,
Дивлюся на тебе й не можу одвести очей.*

І хоч з тобою розстанусь, то в думці моїй застається

Наче жива, твоя постать і кожнеє слово з речей.

Часто я в думці з тобою великі розмови проваджу,

І світять, як мрія, мені твої очі, то зорі сумні...

Ох, я не знаю, мій друже, сама я не зважу —

Коли б ти спитав: — «Чи кохаєш?» —

Чи я б тобі мовила: «Ні»?

(У зал заходить співачка, яка виконує романс П. Гайдамаки на слова Лесі Українки «Нічка тиха й темна була»).

*Нічка тиха і темна була.
Я стояла, мій друже, з тобою;
Я дивилась на тебе з журбою,
Нічка тиха і темна була...*

Вітер сумно зітхав у саду.

*Ти співав, я мовчазна сиділа,
Пісня в серці у мене бриніла;
Вітер сумно зітхав у саду...*

Спалахнула далека зірниця.

Ох, яка мене туга взяла!

Серце гострим ножем пройняла...

Спалахнула далека зірниця...

Ведучий II: Згодом Сергій гостював у родині Косачів. Леся з хвилюванням знайомила його з рідними людьми, і це, здавалося, повинно їх остаточно зблизити. Хоча не дуже то привітно гляділа на нього матуся...

Дуже скоро між ними відбувається розмова, яка розставляє всі крапки над «і» в їхніх відносинах, і Леся мужньо сприймає «ні», сказане коханим («Ти занадто палка, моя пісне...»).

Ведучий I: Батькам було боляче дивитися на нерозділене Лесине кохання. Утім і без того Мержинський не був бажаним женихом для доньки. По-перше, родина Косачів дуже добре знала, яка небезпека стоїть за плечима в борців проти імперії, — навіть демократичні погляди каралися. Вони відали про це не з чуток. Їхні рідні — Михайло Драгоманов, Олена Косач, Михайло Косач — потерпали від влади, і неодноразово.

І хоча сама Ольга Петрівна мала передові демократичні погляди (письменниця, видавець, редактор!), вона дуже боялася за свою доньку — куди-то заведе її захоплення жагою подвигів і жертв! І це доводило її до холодного відчаю. Леся — така тендітна й безпомічна, вона не в силах з усім упоратися... Мати — владна та розумна жінка — вважала, що має право вирішувати за доньку: так було завжди. Та й обставини долі Лесі (хвороба й пов'язана з нею безпорадність, інколи навіть у дрібницях) сприяли цьому переконанню, як час показав — помилковому.

Дійсно, донька радилася з нею щодо творчості, обговорювала всілякі (і важливі, і не дуже) особисті проблеми. (Збереглося близько п'ятисот листів Лариси Косач до матері.) Навіть літературний

псевдонім поетеса вибрала за порадою Ольги Петрівни. «В дітей мені хотілося перелити свою душу і думки», — ці слова повністю відображають материнську любов — такою, якою вона її бачила.

Ведучий II: По-друге, Мержинський був хворий і до того ж бідний. Приймати до родини таку людину, яка ще й знехтувала почуттями доньки!.. Ні, це неможливо.

Навіть дружня переписка між молодими людьми після від'їзду Сергія зустрічала мовчазний опір з боку батьків. Ні, ніхто не забороняв Лесі чинити так, як вона вважає за потрібне, — у родині таке не було заведено. Але осуд у материних очах був очевидним — і від цього ставало ще тяжче, ще гірше... Невимовна туга пронизувала серце.

Королівна

Сергій: — Королівно, ясна панно,
ви себе навік згубили!
Що з'єднало вас зо мною,
вбогим лицарем без спадку?

Леся: — Мій лицарю, любий пане,
се мені гірка образа, —
я ж не звикла продавати
свого серця за червінці!

Сергій: — Королівно, ясна панно,
стану вашому належить
багряниця і корона,
а не ся буденна одіж.

Леся: — Мій лицарю, любий пане,
та невже я вам миліша
в багряниці та короні,
ніж у простих темних шатах?

Сергій: — Королівно, ясна панно,
я зовсім безславний лицар,
бо від зрадницької зброї
умираю вдома, в ліжку.

Леся: — Мій лицарю, любий пане,
хай впаде за зраду сором,
слави ж маєте доволі:
ви обранець королівни.

Сергій: — Королівно, ясна панно,
чує серце, що загину, —
хто ж вас буде боронити
від неслави, поговору?

- Леся:** — Мій лицарю, любий пане,
не боюсь я поговору, —
все чиню по власній волі,
бо на те я королівна.
- Сергій:** — Королівно, ясна панно,
тяжко буде вам дивитись,
як мене ховати будуть
простим звичаєм, непришно.
- Леся:** — Ой лицарю, любий пане!
Не вражайте мого серця!
Що мені по всіх пишнотах,
якби мала вас ховати?
- Сергій:** — Королівно, ясна панно,
заклинаю вас коханням,
майте гідність і в жалобі,
як належить королівні.
- Леся:** — Мій лицарю, любий пане,
нащо сі страшні закляття?
Се ж найгірше в світі лихо —
непрозора, горда туга...

Однак Леся, не дивлячись на те, що була досить розважливою («Леся найбільше була подібна до батька і вродою, і вдачею... У Лесі ті ж самі риси обличчя, барва очей і волосся, так само середній зріст, така ж постать, та сама тендітність, вони обоє були однаково лагідні та добрі безмежно... Обоє були надзвичайно стримані, терплячі та витривалі, з виключною силою волі. Обоє були бездоганно принципові люди... вони на диво високо цінували людську гідність у всякої людини, хоч би у найменшої дитини»), усе ж таки була справжньою донькою своєї матері — рішучою й темпераментною. Вона готова прийняти бій із цілим світом за своє кохання, а як показало майбутнє — намагалася відвоювати коханого й у самої смерті. Вона вибрала свій шлях — так жадалося вірити, що коли-небудь усе, що її «томить і мучить», усе, що «тьмарить душу», він прожене «променем своїх блискучих очей» — ці очі наче «з іншої країни»... (У Мержинського дійсно були на диво прекрасні очі — одухотворені й потойбічні).

«Мій друже, любий мій друже, створений для мене, як можна, щоб я жила сама, тепер, коли я знаю інше життя?»

Ведучий І: Були й зустрічі, і прощання. Протягом майже чотирьох років. Чотири найщасливіших роки — попри все...

Безмежна радість полонила душу, коли чула рідний голос, ненароком торкалася його тонкої руки з довгими нервовими пальцями. Інколи болісно прислухалася до інтонацій його голосу, очікувала та надіялась. Були листи. Але в жодному з них (очі жадібно бігли по рядках, написаних рукою коханого, — швидше, швидше!) не знаходила навіть натяку на те, чого так молила душа. Щеміло серце від ніжного звернення: «Ларочко...». Його «листи завжди пахнуть зов'ялими трояндами»...

*Світе мій! Буду тебе дождитися,
В чорну, смутну фереджію повитая,
І посаджу кипарисову гілочку,
Буде щодня вона слізьми политая.*

Звучить як молитва — велично й піднесено, проникливо та віддано.

Леся знала, що коханий має «іншу мрію», де її немає, але відчайдушно вірила, що зможе створити для нього «новий світ нової мрії».

Ведучий II: Весною, в один із її приїздів до Мінська (Мержинський жив там у родичів), туберкульоз легенів, на який страждав Сергій, загострився, він слабшав на очах. Лікар, котрого викликали, сказав щось непевне, рекомендував змінити клімат... Уся надія була на Крим — на щедре південне сонце, на цілюще море.

Ольга Петрівна не могла дивитися, як донька знесилює себе чужим лихом. Але розуміла, що нічого заподіяти не може — чим тут зарадиш... Донька вперше виявляє мовчазний опір і чинить по-своєму.

А Мержинському ставало все гірше й гірше. У Лесі краяло серце. Хіба вона може залишатися вдома, коли він там — один на один зі страшною хворобою?

Ведучий I: На початку січня 1901 року Леся знову їде в Мінськ. Але цього разу не на побачення — сама слабка та хвора, їде допомогти коханому боротися з важкою недугою. Вона єдина, хто був поряд із Мержинським у його останні дні (а де ж були його революційні товариші — він помирав би на самоті, якби не Леся).

Леся розуміла, що він їде від неї — тепер назавжди, у вічність, звідки немає вороття. Вона мужньо боролася за його життя — тепер родина, як могла, підтримувала доньку: у листах давали практичні

поради, як ходити за хворим, консультувалися в Києві щодо стану його здоров'я... Ця боротьба продовжувалася майже три місяці.

А невгамовне серце продовжує шукати прикмети любові: «Він відноситься до мене, наче я — з тонкого скла...», «Він не дає мені нічого втомного робити для нього, рідко коли попросить щось принести з другої хати, я тільки примочую йому голову одеколоном (се він завжди просить іменно мене)... читаю йому часто...».

Якою була її любов? У тієї любові були руки, щоб допомагати коханому, у неї були ноги, щоб спішити на допомогу в біді й хворобі, у неї були очі, щоб бачити горе і нужду, у неї були вуха, щоб чути тихі його зітхання, у неї була душа, щоб взяти його біль, — ось якою була її любов...

* * *

Леся: *Я бачила, як ти хиливсь додолю,
Пригнічений своїм важким хрестом,
Ти говорив: «Я втомлений... так, справді...
Я дуже втомлений... Боротися? Навіщо?
Я самотній і... нема вже сили...»
Ти говорив так просто і спокійно,
Щось в голосі тремтіло, мов сльоза,
Та полиском сухим світились очі, —
Як завжди... Я стояла біля тебе,
Не зважилась ані за руку взяти,
Ані схилитись до твого чола,
Ані підвести... Я дивилась,
Як ти хилився під своїм хрестом...*

Ведучий II: А ще вона писала за нього листи. Він диктував їй листи до іншої жінки — говорив про своє кохання... У жорстоких приступах задухи тримав Леся за руку, а освідчувався іншій. Як можна було те пережити — знала лише вона сама. Леся — слабка, наче паросток, знайшла в собі сили та мудрість забути образи перед обличчям вічної розлуки. Затиснувши муку в серці, яке краялось і вмирало в холодних байдужих долонях. Як гірко! Вона не відвоювала його ні в тієї жінки, ні у смерті...

(Згадала свою улюблену картину, копію якої подарував їй Сергій. «Сікстинська мадонна». Жінка несе найдорожчу жертву — свою дитину. Вона вже знає його майбутню долю — хрест

і Голгофа... А чи потрібна людям її жертва? Чи спасе вона їх? Чого більше в очах нещасної матері — страху, відчаю чи надії?..)

Усе одно — бути поряд, до останку... Вдивлятися в любе обличчя і... Невже надія не покидала й у ті страшні дні? «Ми навіть рідко з ним розмовляємо, він тільки просить, щоб його не залишали одного...» І це служило втіхою — вона йому все ж таки потрібна. Доля вирішила, що коханий має не жити поряд з нею, а вмирати... Приреченість сірим важким туманом огортала тишу біля ліжка хворого...

Ведучий І: В останні тижні свого життя Мержинський уже не міг навіть говорити. В одну з найстрашніших ночей Леся написала свою «Одержиму» — драму про велику любов і велику ненависть. І про непокору... «Я її в таку ніч писала, після якої, певне, буду довго жити, коли вже тоді жива осталась. І писала навіть, не вичерпавши скорботи. Якби мене хто спитав, як я вийшла з цього живою, я б відповіла: «Я зробила з цього драму».

Він помер 5 березня в неї на руках, але жаданих слів чи навіть погляду Леся так і не дочекалася... Чи зреклася вона надії, чи пронесла її через усе своє життя?

Леся:

Уста говорять: «Він навіки згинув!»

А серце каже: «Ні, він не покинув!»

Ти чуєш, як бринить струна якась тремтяча?

Тремтить-бринить, немов сльоза гаряча,

Тут в глибині і б'ється враз зі мною:

«Я тут, я завжди тут, я все з тобою!»

Так завжди, чи в піснях забути хочу муку,

Чи хто мені стискає дружньо руку,

Чи любая розмова з ким ведеться,

Чи поцілунок на устах озветься,

Струна бринить лагідною луною:

«Я тут, я завжди тут, я все з тобою!»

Чи я спущусь в безодні мрій таємні,

Де постаті леліють ясні й темні,

Незнані й знані, і наводять чари,

І душу опановують примари,

А голос твій бринить, співа з журбою:

«Я тут, я завжди тут, я все з тобою!»

Чи сон мені склепить помалу вії,

*Покриє очі втомлені від мрії,
Та крізь важкі, ворожії сновиддя
Я чую голос любого привида,
Бринить тужливо з дивною журбою:
«Я тут, я завжди тут, я все з тобою!»
І кожний раз, як стане він бриніти,
Тремтять в моєму серці тії квіти,
Що ти не міг їх за життя зірвати,
Що ти не хтів їх у труну сховати,
Тремтять і промовляють враз зо мною:
«Тебе нема, але я все з тобою!»*

Вона поховала його на Старожевському кладовищі в Мінську холодним похмурим днем. Зробила все так, як він просив.

*«Квіток, квіток, як можна більше квітів
І білого серпанку на обличчя,
Того, що звуть ілюзією...» Боже!
Як часто ті слова вчуваються мені
Посеред ночі: «Квітів, безліч квітів!
Я ж так любив красу!..» Мій бідний друже,
Я принесла тобі всі квіти, що дала
Скупа весна твого скупого краю,
Я всі збрала і в труну вложила,
Всю ту весну убогу поховала.
Як мало нам квіток дало життя,
А ми ж їх так любили! Чом, мій друже,
Ми не зросили більше їх для себе
В якому зільнику?.. Даремні жалі!
Ти спиш в землі між мертвими квітками,
І страшно думати мені про них
І про твій сон, я краще знов укрию
Серпанками ілюзії твій сон,
Щоб не чіпав страшних містерій смерті;
Я досить слухала її прелюдій,
Вони мені морозили всю кров,
Вони мене у камінь обертали;
Я досі того вимовить не можу,
Чого мене навчила пісня смерті.
Ні, ні, мій друже, спи спокійно, спи,*

*Я не скажу нікому слів таємних.
Квіток просив ти? Дам тобі їх більше,
Ніж та ворожая весна дала,
Весна та люта, що тебе забрала.
Я дам живих квіток, зрошу їх кров'ю,
І заблищать вони, немов рубіни, —
Не так, як ті бліді, убогі квіти
Весни лихої, — і не будуть в'януть,
І в землю не підуть, і не умруть,
І ти знов оживеш в вінку живому
Живих квіток; ілюзії серпанок,
Серпанок мрій моїх тебе скрасить,
Та не закриє, будеш ти сіяти,
Як промінь сонця в мареві легенькім,
Що стелеться по золотому полі.
Нехай собі минає рік за роком,
Нехай мій вік уплине за водою,
Ти житимеш красою серед квітів,
Я житиму сльозою серед співів.*

(У зал заходить співак. Виконується романс на слова Лесі Українки «Дивлюсь я на яснії зорі»).

*Дивлюсь я на яснії зорі,
Смутні мої думи, смутні.
Сміються байдужії зорі
Холодним промінням мені.
Ви, зорі, байдужії зорі!
Коли б ви інакші були,
В той час, коли ви мені в серце
Солодку отруту лили...*

* * *

*Ти не хтів мене взять, полишив мене тут на сторожі,
Ти мені заповідав скрасити могилу твою
В білий мармур, і плющ, і криваві осінні рожі,
Ти мені заповідав носити жалобу мою
Так, як носять в легендах царівни мовчазні, хороші.
Довго ждять мені, друже, ще мармур не тесаний твій,
Ще немає на чому повитись плющу жалібному,
Не цвітуть ще осінні троянди в порі весняній,
Камінь, темряву й кров маю тільки ще в серці сумному,
Не здаюсь я царівною людям в жалобі моїй.
Ох, як часто мене опановують сні зловорожі,
Сниться все, що я голову радо на страту несучу,
Але то тільки сні, — я повинна стоять на сторожі,
Бо мені заповідано в спадок жалобу й красу,
Білий мармур, і плющ, і криваві осінні рожі...*

Ведучий II: Зараз у Мінську, на місці того будинку, де розгорталася драма любові та смерті більше, ніж сто років по тому, розміщено меморіальну дошку: скорботний жіночий профіль на фоні куполів церкви Марії-Магдаліни, де відспівували коханого. У цій церкві поетеса бувала мало не щодня. Ставила свічку та молилася. Стіни тієї церкви ще пам'ятають її тужливі очі, ледь чутний шепіт... Леся Українка — жінка й поетеса — подарувала білоруському місту прекрасну легенду про зречення в ім'я любові... А ось кладовища вже немає — час його не пощадив, як і могилу Мержинського. У Мінську є вулиці — Лесі Українки та Сергія Мержинського. Вони знаходяться в різних кінцях міста.

Ведучий I: Трагедію кохання Лесі допомогла пережити людина, з якою її пов'язувала ніжна «дружба-любов», — Ольга Кобилянська. Саме до неї «летючою павутинкою» полинула Леся на Буковину — до духовної сестри, до щирої подруги, до любої людини... Вона, як ніхто, зрозуміє та розрадить: «Мені хочеться Ваших тихих речей, Ваших теплих поглядів, Вашої ще не чутою мною музики... Напишіть, дорога подруго, чи зможу я до Вас приїхати». Вона допоможе позбавитися душевних кошмарів.

Та й доля їх обох наділила гіркотою від втраченого кохання. Знесилені від самотності, вони опинилися віч-на-віч одна з одною — і всепоглинаюча ніжність була нагородою й відрадою. Цілий місяць

влітку 1901 року вони провели разом, наодинці, у садибі батьків Кобилянської. Лікували душевні рани й наче народжувались знову...

Бібліотекар: Нещасливе кохання стає в житті дорожчим за найщасливіше — у цьому і є парадокс закоханого серця. Пам'ять про свою любов до Мержинського Леся пронесла через усе своє життя, і туга за коханням, яке так і не стало долею, ятрить душу до останнього її подиху: «Тебе нема, але я все з тобою!».

(Цикл віршів, присвячених своїй нерозділеній любові, довгий час зберігався в рукописному архіві поетеси — вона не уявляла, що хтось чужий буде читати рядки, зіткані з надій і сліз, народжені палким серцем лише для одного-єдиного. Ці поезії побачили світ лише в другій половині ХХ століття — і досі вони вражають глибиною й витонченістю почуттів поетеси).

Дякуємо за увагу. До нових зустрічей!

ЛІТЕРАТУРА

Українка, Л. Бояриня : драм. поема / Л. Українка. — К. : Молодь, 1991. — 96 с

Українка, Л. Вибране. Поезії. Поєми. : драм. твори / Л. Українка. — К. : Дніпро, 1974. — 637 с.

Українка, Л. На крилах пісень: поезія / Л. Українка. — К. : Веселка, 1994. — 128 с.

Українка, Л. Оргія : драм. поєми / Л. Українка. — К. : Основи, 2001. — 772 с.

Українка, Л. Переклади з Генріха Гейне / Л. Українка. — Л. : Вища школа, 1981. — 93 с.

Українка, Л. Поезія : драм. твори / Л. Українка. — К. : Наук. думка, 1999. — 384 с.

Українка, Л. Публікації. Статті. Дослідження / Л. Українка. — К. : Наук. думка, 1984. — 293 с.

Українка, Л. Сім струн : лірика / Л. Українка. — К. : Дніпро ; Тбілісі : Сакартвело, 1991. — 204 с.

Українка, Л. Твори : в 2 т. / Л. Українка. — К. : Наук. думка, 1986.

Т.1 : Поетичні твори. — 608 с.

Т.2 : Драматичні твори. — 728 с.

Українка, Л. Хвилі моєї туги / Л. Українка. — Л. : Каменяр, 1991. — 118 с.

Українка, Л. Усі твори в одному томі / Л. Українка ; передм. М. І. Литвинця. — К. ; Ірпінь : Перун, 2008. — 1376 с.

* * *

Зборовська, Н. Моя Леся Українка : есей / Н. Зборовська. — Т. : Джура, 2002. — 228 с.

Їм промовляти душа моя буде : «Лісова пісня» Лесі Українки та її інтерпретації / упоряд. В. Агеєва. — К. : Факти, 2002. — 224 с.

Кирилюк, Є. Мужнє слово поетеси / Є. Кирилюк. — К. : Знання, 1971. — 64 с.

Козуля, О. Жінки в історії України / О. Козуля. — К. : Укр. центр духовної культури, 1993. — 265 с.

Костенко, А. Леся Українка / А. Костенко. — К. ; 1986. — 382 с.

Погребенник, В. Народною творчістю натхненна : (До 120-річчя від дня народження Лесі Українки) / В. Погребенник. — К. : Знання, 1990. — 48 с.

Популяризація творів українських письменників : метод. поради. — К. : Ін-т підвищення кваліфікації працівників культури, 1992. — 67 с.

* * *

Бабій, Ф. Про назву твору «Лісова пісня» та імена її персонажів / Ф. Бабій // Дивослово. — 1995. — № 2. — С. 10—14.

Бетко, І. Драматична поема «Одержима»: проблема морального максималізму / І. Бетко // Дивослово. — 1995. — № 2. — С. 19—21.

Борисюк, Т. Трагедія великого роду : (Про трагедію рідних Лесі Українки) / Т. Борисюк // Літературна Україна. — 1991. — 1 серп. — С. 7.

Давидюк, В. Позатекстова міфологічна символіка «Лісової пісні» / В. Давидюк // Дивослово. — 1994. — № 2. — С. 8—9.

Дун, О. Мендель Розенбаум про Лесю Українку / О. Дун // Дзвін. — 1992. — № 3/4. — С. 163—165.

Жила, В. Прометеївські образи й мотиви в творчості Лесі Українки / В. Жила // Сучасність. — 1993. — № 4. — С. 118—127.

Зорівчан, Р. Рецепція творчості Лесі Українки англomовними літературами / Р. Зорівчан // Дивослово. — 1995. — № 2. — С. 26—30.

Малишко, А. Лесі Українці : [вірш] / А. Малишко // Жовтень. — 1971. — № 2. — С. 2—3.

Мірошниченко, Л. Децо про неznайдені твори Лесі Українки / Л. Мірошниченко // Дивослово. — 1994. — № 2. — С. 20—23.

Мороз, Л. Леся Українка і християнство / Л. Мороз // Дивослово. — 1995. — № 2. — С. 4—10.

Поліщук, Т. Кримські стежки Лесі Українки / Т. Поліщук // День. — 2004. — 8 жовт. — С. 18—19.

Попович, М. Пломінь чистого серця : (Філософське осмислення життя в творчості Лесі Українки) / М. Попович // Вітчизна. — 1971. — № 2. — С. 168—173.

Святовець, В. «Та цілий світ живе у кожному слові» : (із секретів творчості Лесі Українки) / В. Святовець // Дніпро. — 1972. — № 2. — С. 126—137.

Скуратівський, В. «...Чи не весь епос світового буття» : з нотаток про драматургію Лесі Українки / В. Скуратівський // Український театр. — 1991. — № 4. — С. 2—3.

Щербанюк, І. Духовна спадкоємиця Миколи Лисенка / І. Щербанюк // Дивослово. — 1995. — № 2. — С. 17—19.

«Я в серці маю те, що не вмирає»

Методично-бібліографічні поради

Підготувала:	С. П. Юрчик, провідний методист науково-методичного відділу ТОУНБ
Редактор:	О. М. Раскіна
Комп'ютерний набір:	С. П. Юрчик, провідний методист науково-методичного відділу ТОУНБ
Комп'ютерна верстка:	В. І. Раківський, завідувач відділу автоматизації бібліотечних процесів ТОУНБ
Відповідальний за випуск:	В. І. Вітенко, директор ТОУНБ

Наклад 30 примірників

Тернопільська обласна універсальна наукова бібліотека

б-р Т. Шевченка, 15, м. Тернопіль, 46000.

Тел. (0352) 52-52-64

www.library.te.ua